

Н. А. БОРИСЕНКО
«ПІДВОДНІ РИФИ» В МОВЛЕННІ

Однією з причин помилок в умовах українсько-російського білінгвізму є явище міжмовної полісемії, коли значення однакових чи подібних за звучанням багатозначних слів збігаються лише частково. Так, український прикметник *кривий* і рос. *кривой* характеризуються спільним основним значенням «не прямий, зігнутий»: «Криві стежки вились по каменистій спадині» (М. Коцюбинський); «Он вынул из кармана огурец, маленький, кривой, как полумесяц» (А. Чехов). Але *кривий* в українській мові це й той, «який має одну ногу пошкоджену або коротшу від другої; кульгавий» (пор. рос. *хромой*): «За ним [хлопчиною] щосили гнав старий, кривий на одну ногу садівник» (І. Франко). Рос. *кривой* — «поврежденный или вытекший (о глазе); одноглазый, слепой на один глаз»: «Замыкал шествие маленького роста прихрамывающий иностранец с кривым глазом, без пиджака, в белом фраке и при галстухе» (М. Булгаков). Частковий збіг значень двох споріднених слів приводить нерідко до помилок. В усному мовленні можна почути: *кривий на одне око дід* (замість правильного *сліпий на одне око*).

На відміну від міжмовних омонімів — слів, що однаково звучать в обох мовах, але мають різне значення (напр.: укр. *дурно* «даром», рос. *дурно* «погано»; укр. *наглий* «несподіваний, раптовий; невідкладний», рос. *наглый* «нахабний»), міжмовна полісемія є ще більш небезпечним явищем з погляду можливого семантичного сплутування. Відносно подібні явища, за відомим психологічним законом, частіше спричиняють мовні огріхи, ніж явища цілком протилежні. Напр.: рос. *ославить* має значення «опозорити», а укр. *ославити*, збігаючись у першому значенні з цим російським словом, означає також іноді «прославити». Ще виразніший приклад: рос. *запамятовать* (застаріле, просторічне) — «забути» і укр. *запам'ятати* — «зберігати в пам'яті».

В одному з віршів В. Сосюри читаємо: «...твій благородний, безкорисний труд». Тут прикметник *безкорисний* ужито замість *безкорисливий* під впливом рос. *бескорыстный* — «непричетний до користі, прагнення до особистої вигоди», тоді як в українській мові *безкорисний* має значення «який нікому не дає користі» (рос. *бесполезный*). Таке вживання суперечить епітету *благородний* і викликає небажану двозначність.

Звичайно, в художній мові подібні порушення літературної норми трапляються рідко, а помилки в усному мовленні повторюються і не мають конкретних «авторів». Поширені, наприклад, випадки сплутування значень у прикметників *добрий* — *добрый*. Крім спільних для обох прикметників значень український має також відмінні значення, а саме: «досвідчений» (*добрий майстер*), пор. рос. *опытный*; «смачний» (*добре вино, добра сметана*), пор. рос. *вкусный*; «помітно виражений, гострий (про апетит, зір, слух)», пор. рос. *острый*. Більше того, значення «який має позитивні якості (про предмети, тварини, рослини та ін.)» в українській мові вживається частіше, ніж у російській, пор.: *добра хата, добрий кінь, добра дорога*; у російській мові в такому випадку нормативним є поєднання зі словом *хороший* (рідше зі словом *добрый*). Можливо, під впливом специфіки усного слововживання такі сполучення потрапляють і в літературну російську мову: «— Имей наша служба [ГАИ] в каждом районе двух-трех таких работников, на дорогах был бы *добрый порядок*» (Правда. — 1988. — 27 авг.).

Уважно треба ставитися до розрізнення висловів української та російської мов типу укр. *розв'язати задачу* — рос. *решить задачу*, укр. *наситати борщу* — рос. *налить борща*, укр. *поколотити чай* — рос. *размешать чай*. Саме ці співвідносні вислови часто спричиняють появу російських слів в українській мові і навпаки. Тільки добре знання лексичного обсягу кожного слова допомагає уникнути помилок.